

Mario Nobile: Horvát főnix. Zárt ajtók mögötti diplomáciai folyamatok 1990–1997

(*Hrvatski feniks. Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990–1997, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2000. 654 o.*)

Božo Repe: Holnap új nap lesz.

A szlovénok és Jugoszlávia szétesése

(*Jutri je nov dan. Slovenci in razpad Jugoslavije, Modrijan, Ljubljana, 2002. 459 o.*)

Mario Nobile, aki 1985-ben a nemzetközi viszonyok témaköréből doktorált, a kilencvenes évek elején a horvát államfő külpolitikai tanácsadója, majd 1992-től 1997-ig a Horvát Köztársaság ENSZ-nagykövete volt. A szerző a kötet bevezetőjében közli, hogy tudatában van annak, milyen nehéz objektív értékelést adni az eseményekről egy olyan politikusnak, aki maga is alakítója volt ezeknek az eseményeknek. A kötet első fejezete Jugoszlávia szétesésének körülményeit vizsgálja, ezt a fejezetet, annak utolsó alfejezetétől eltekintve most nem vizsgálom. Az említett alfejezet azt mutatja be miként próbált úrrá lenni az Európai Közösség a jugoszláv válságon. Előbb azonban a szerző egészen röviden kitér az egyes nemzetek magatartására. A délszláv népek közül a szerbek úgy vélték, hogy a Vatikántól Németországon, a szabadkőműveseken és az iszlám fundamentalistákon át az Egyesült Államokig széles a szerbellenes összeesküvők skálája. A szlovénok azt állították, hogy a nemzetközi közösség erőszakkal akarja őket benn tartani Jugoszláviában, visszatuszkolva ezzel az országot a Balkánra. A boszniai muzulmánok a nyugati világ passzivitásában a Nyugat muzulmánellenességét vélték felfedezni. A horvátok attól tartottak, hogy őket akarják feláldozni annak érdekében, hogy megőrizték, illetve később felújítsák Jugoszláviát.

A szerző szerint Ausztria Mock külügyminisztériusa idején „prohorvát, proszlovén és proserb orientációjú” volt, távozása után azonban Vranitzky kancellár Horvátországgal szemben kritikus magatartása dominált. Olaszország oly módon próbált meg semlegesen viselkedni, hogy közben kiszoríthassa Németországot a térségből. Amikor azonban Agnelli lett az olasz külügyminiszter, ő arra törekedett, hogy Szerbia gazda-

sága fellendüljön, s az Agnelli család által Szerbiában befektetett tőke megtérüljön. Románia titkoltan, de folyamatosan támogatta Szerbiát. Amerikát Nobile ebben az összefüggésben egy fél mondattal intezte el, mondván, hogy nem tanúsított érdeklődést, Németországnak viszont egészen különös módon még ennyi figyelmet sem szentelt. Véleménye szerint Európa csak kelletlenül foglalkozott a délszláv problémával: egyrészt azért, mert félt a várható regionális zűrzavartól, másrészt azért, mert naivan azt remélte, hogy elegendő, ha kihirdeti a jogállami elveket, az egymással szemben álló felek ezután azoknak megfelelően fognak cselekedni.

Nobile ezután – időben némileg előre tekintve – röviden kitért a nemzetközi közönségen belüli ellentétekre, amit részben Németország egyesülése, a Szovjetunió szétesése csak tovább élezett. Szerinte kiújultak az Európán belüli hagyományos ellentétek, s ez oda vezetett, hogy bizonyos külpolitikai kérdésekben ad hoc szövetségek jöttek létre. Az EK két fő okból nem kívánta a jugoszláv válság ügyét az ENSZ elé vinni. Egyrészt, mert attól tartottak (mindenekelőtt Van de Broek), hogy ezzel azt bizonyítják, hogy Európa képtelen egyedül megoldani egy európai problémát. Másfelől attól, hogy a Biztonsági Tanácsban Kína ezt a jugoszláv belügyekbe való beavatkozásként fogja elutasítani. A NATO beavatkozását nehezítette Amerika már említett, bizonyos ideig tartó érdektelensége. A beavatkozást késleltető újabb ok az volt, hogy a NATO – amely amúgy is saját identitásproblémájával volt elfoglalva (mi a feladata a kommunizmus bukása után?) – bizonytalan volt abban, hogy szabad-e katonailag fellépnie a tagállamok területén kívül. Ehhez járult még Franciaország sajátos viszonya a NATO-hoz. Említésre méltó még a NATO-tag Görögország azon törekvése, hogy a NATO-t tartsák kívül a válság megoldásán, míg a szervezet másik tagja Törökország jelentősebb légi és szárazföldi haderő bevetését szorgalmazta Bosznia-Hercegovinában. Németországnak alkotmányos és történelmi okokból csak korlátozottak voltak a lehetőségei, míg Nagy-Britannia és Franciaország arra törekedett, hogy saját nemzeti kontingensük legyen a legjelentősebb az ENSZ békeerőkben, hogy dominálják a tárgyalásokat, s ezzel gyengítsék Németország és Amerika befolyását a válság megoldására.

A szerző ezután a nemzetközi közösség első jelentős beavatkozásáról ír, az úgynevezett brioni nyilatkozat aláírásának körülményeit és következményeit vizsgálja. Bár ez a nyilatkozat elsősorban a szlovéniai háborús események lezárását célozta meg, annyiban Horvátországot is érintette, hogy ködös megfogalmazásban ugyan, de nyitva hagyta az utat a két ország szuverenitásának megvalósítása előtt. Az Európai Közösség ezután békekonferencia összehívásával próbálta megoldani a válságot. Ez az 1991 szeptemberében megindult folyamat a nagy remények megvalósulása helyett végül válságba torkollott: az EK a megítélése szerint egyre elfogadhatatlanabb szerb magatartás miatt szankciókkal sújtotta Szerbiát és Montenegrót. Az eseményekben fontos szerepet játszott a békekonferencia által felállított úgynevezett Badinter-bizottság. A bizottság számos megállapításából most kettőt idézek. Az egyik szerint a bizottság

elfogadta Horvátország azon álláspontját, hogy elutasítja a Horvátország összlakosságának 12,4%-át kitevő szerbeknek azon igényét, hogy ugyanolyan szuverén jogokkal rendelkezzenek, mint a horvátok, különös tekintettel arra, hogy ezt okkupációval kívánták elérni. „Ha a nemzetközi közösség ezt (a horvátok említett álláspontját) nem fogadta volna el, akkor a szudétánémetek háború előtti agressziójához hasonló helyzet állt volna elő, amikor is 1938-ban megsemmisítették a csehszlovák állam szuverenitását.” A másik álláspont figyelembe vette a bizottság korábbi megállapításait, a Horvátországban megtartott népszavazás eredményét, valamint azt, hogy Horvátország 1991 (a szerző tévedésből 1992-ről szól) december 4-én a nemzetközi közösséget kielégítő kisebbségi törvényt fogadott el (a szerb többségű területek különleges státust kapnak), s kimondta: „A Horvát Köztársaság teljesíti az EK tagállamai részéről az elismeréshez megkívánt feltételeket.” Ez a fejezet bizonyos értelemben vázlatos összefoglalása mindannak, ami a kötet további részében kibontva olvasható.

A második fejezet a nemzetközi elismerés körülményeit ismerteti. Ebben a szerző először részletesebben is kitér néhány olyan kérdésre, amelyeket a Badinter-bizottsággal összefüggésben már röviden ismertetett (például a kisebbségi jogok megadásának hatására), majd azt elemzi, milyen hatása volt a szerb agresszióknak, a szerbek etnikai kritériumokra alapuló követeléseinek Horvátország elismerésére. Nobile ebben a fejezetben foglalkozik részletesebben Németország szerepével, megállapítva, hogy Németország kétségkívül a katalizátor szerepét játszotta az elismerésben. Úgy véli, hogy ebben azon történelmi emléknél, ami a Németország és a Független Horvát Állam között a második világháború idején kialakult együttműködésre vonatkozik, valamint annál a törekvésnél, hogy Németország szerette volna befolyását kiterjeszteni a Balkánra (szerinte ez a befolyás technológiai, gazdasági, pénzügyi, kulturális téren már amúgy is megvolt, amit jól bizonyít a német márka térségbeli szerepe), sokkal fontosabb okokkal kell számolni. Ezek egyike, hogy Németország a jugoszláviai menekültek egyik célországává vált, ezért a menekültek mielőbbi visszatérésére törekedett. Ennél persze lényegesebb megfontolás volt, hogy Németország az egyesülés után a nemzetközi politikában is érvényre kívánta juttatni, hogy Európa egyik vezető hatalma, s a jugoszláv válságban betöltött szerepe alkalmas volt ennek bizonyítására. És nem csupán Horvátország elismeréséről van szó, hanem arról is, hogy a koszovói NATO-erőkben a német fegyveres erőknek már igen fontos feladat jutott. A következőkben Nobile mindenekelőtt H. D. Genscher és Kohl aktivitását mutatja be, azt is elismerve, hogy bár Németország Horvátország oldalán állt, Tudjman politikája túlságosan radikális volt az óvatos németek számra. Ebben az összefüggésben mindenekelőtt arról van szó, hogy Tudjman elmagyarázta Kohl német kancellárnak, hogy ha a szerbek által képviselt Nagy-Szerbia-elképzelés kiterjed Bosznia–Hercegovinára is, akkor Horvátországnak meg kell védenie az ottani horvátokat, s „igazságos határokat” kialakítását szorgalmazta Bosznia–Hercegovinán belül, ahol a bosnyák föld a Szerbia és

Horvátország közötti pufferzónát képezett volna. A két német politikus, akik meglehetősen nehézségek közepette a jugoszláv köztársaságok között meglévő határok elismerésére törekedtek „szkeptikus” volt a tervet illetően, mert az polgárháborúhoz vezetett volna Bosznia-Hercegovinában, s tovább nehezíthette Horvátország elismerését. Nobile érzékletesen mutatja be, hogyan próbált Tudjman nyomást gyakorolni Németországra bizonyos célok (mindenekelőtt a gazdasági segítség) elérése érdekében. Németországnak, bár számos túlzott horvát követelést elutasított, nem csupán Horvátország nemzetközi elismerésében volt komoly szerepe, de abban is, hogy Horvátországot nem sújtották nemzetközi szankcióval amiatt, hogy katonailag beavatkozott a boszniai eseményekbe, s nem tartotta tiszteletben az emberi jogokat saját területén, sőt abban is, hogy Horvátország az Európa Tanács tagja lehetett. A szerző szerint a Vatikán szerepe kevésbé volt látható, ugyanakkor hatékony eredményekre vezetett. A pápa ugyanis Szlovéniában és Horvátországban nem csupán a katolicizmust védte az egykori Jugoszlávia területén, de harcot folytatott a kommunizmus ellen is. Nobile felteszi a kérdést, hogy vajon akkor is ilyen mértékben támogatta volna-e a Vatikán e két ország törekvéseit, hogy ha a pápai székben nem egy ennyire határozottan antikommunista és ökumenista elveket valló ember ül. E legutóbbi állítását Nobile azzal igazolja, hogy szerinte a pápa folyamatosan kezét nyújtott a pravoszláv egyháznak és a szerb népnek a békés megoldás érdekében, s az egyház nem állt ki egyoldalúan a horvát nemzeti érdekek mellett. Sőt, Horvátország Boszniával szemben tanúsított politikája miatt bizonyos elhidegülés állt be a kétoldalú kapcsolatokban. Ugyanakkor a Vatikánnak kétségtelenül jelentős szerepe volt Horvátország függetlenségének elismertetésében, hiszen 1991 júliusa után nyíltan agitált ennek érdekében, 1991. november 26-án pedig Sodano bíboros Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Olaszország, Németország és Ausztria nagyköveteinek átnyújtotta a Szentszék azon memorandumát, amelyben Horvátország és Szlovénia egy hónapon belüli elismerését szorgalmazta.

Nobile rendkívül nagyra becsüli Gorbacsov elnök azon törekvését, hogy megállítsák a jugoszláviai összecsapásokat. Úgy véli, ha a Szovjetunió nem gyakorolt volna mérséklő hatást Belgrádra, akkor a Horvátország elleni támadások még brutálisabbak lettek volna. Szerinte Gorbacsov távozása után az orosz politikában fokozatosan a pro-szerb álláspont erősödött fel. Megítélése szerint sem a Szovjetunió, sem Oroszország nem állt ki Jugoszlávia mindenáron való egyben tartása mellett, s mindenekelőtt a köztársaságok közötti megállapodás létrejöttét szorgalmazta. Moszkva későbbi, Szerbia melletti kiállását azzal magyarázza, hogy Oroszország is ki akarta venni a részét az európai hatalommegosztásból, illetve, hogy így akarta megújítani az Orosz Föderáció nemzetközi tekintélyét. Az amerikaiak említett érdektelenségét elemezve mindenekelőtt Eagleburger azon 1991. október 31-én elhangzott mondatára hívja fel a figyelmet, amely szerint „a Szerbia elleni szankciók valószínűleg nem változtatnák meg ennek magatartását, viszont károsan hatnának Jugoszlávia fennmaradására”. Washingtonban

úgy vélték, hogy amíg Milosevic és Tudjman, ezek a nem túl értelmes emberek vannak hatalmon, addig nincs értelme közvetíteni ebben az amúgy is „alacsony intenzitású összecsapásban”. Nobile szerint az amerikaiak ezen magatartását a következők motiválták: az európaiak azon kívánsága, hogy ezt a válságot amerikai gyámkodás nélkül oldják meg; Jugoszlávia hidegháború utáni szerepe nem volt jelentős az amerikai stratégiai érdekek szempontjából; a félelem attól, hogy a jugoszláv példa negatívan hat a többnemzetiségű országokra; az amerikai külpolitikai establishment jó személyes kapcsolatai Belgráddal; a félelem attól, hogy amerikai beavatkozás esetén a vietnami, a libanoni és a szomáliai helyzethez hasonló állhat elő. Nobile még számos érdekes részlettel gazdagítja az amerikai–horvát viszonyra vonatkozó ismereteinket, majd az amerikaiak beavatkozásának körülményeit s az említett viszony romlásának okait mutatja be. Az amerikai beavatkozás okai hosszasan sorolhatók: a közvélemény és a média erőteljes nyomása; az ENSZ és az európai regionális szervezetek hitelének elvesztése; a NATO szétesésére utaló jelek; az új európai polarizáció és a hagyományos rivalizáció elkerülésének vágya; az a törekvés, hogy megakadályozzák az iszlám országok aktivizálódását a boszniai muzulmánok ellen elkövetett népirtás miatt; szeretnék volna megakadályozni, hogy az iszlám fundamentalisták elvei teret nyerjenek a boszniai muzulmánok között; el akarták kerülni, hogy Európában létrejöjjön az első muzulmán állam; érvényesíteni akarták a nemzetközi jog alapelveit. Miközben az amerikai beavatkozás csökkentette az oroszok befolyását, az amerikai diplomácia nem akarta teljesen kizárni az oroszokat a válság kezeléséből. A későbbiekben azonban az amerikaiak kritikusan szemlélték Horvátország boszniai szerepét. Ahelyett, hogy Horvátország arra törekedett volna, hogy erősítse a horvátok Bosznián belüli alkotmányos szerepét és a Boszniai Föderációval kialakított konföderációt, ahelyett hogy felelősséget vállalt volna a boszniai gazdaság fejlődéséért, Zágráb közvetlen befolyást kívánt gyakorolni a boszniai horvátokra. Ennek következtében Horvátország önnönmaga tette lehetetlenné, hogy az USA térségbeli partnere és szövetségese lehessen.

A harmadik fejezet a hágai, a brüsszeli és a genfi békekonferenciák történetét és törekvéseit mutatja be részletesebben. A hágai konferencia részletes elveket dolgozott ki a jugoszláv válság rendezésének alapelveiről, Milosevic azonban ezeket elutasította. A hágai konferencia szerepét 1992-ben a volt Jugoszláviával foglalkozó nemzetközi konferencia vette át, amelyben immár az ENSZ és az EK képviselői is részt vettek. Ebben a számos nemzetközi jogi csemegével szolgáló folyamatban az egyik legfontosabb esemény volt az a döntés, amelynek értelmében Horvátország területén az ENSZ kék sisakos katonái tartják fenn a békét. A negyedik fejezet Horvátország és az ENSZ kapcsolatát ismerteti. Ezt a részt értelemszerűen az a Zágráb szempontjából kiemelkedő esemény nyitja, hogy az ország 1992 tavaszán felvételt nyert a világszervezetbe. Ugyanakkor az ENSZ némi bizonytalanságot mutatott Jugoszlávia ügyében, amikor Jugoszlávia tagságát nem szüntette meg, de nagyrészt kirekesztette az ENSZ munká-

lataiból az úgynevezett „üres szék” formula bevezetésével. Így azután Jugoszlávia bizonyos értelemben az ENSZ tagja maradt, miközben hosszas viták kezdődtek (bizonyos értelemben új körülmények között folytatódtak) arról, hogy mely országok tekinthetők az egykori Jugoszlávia örökösének, arról, hogy miképpen kell megosztani a felbomlott állam adósságait, illetve különböző értékekben (arany, befagyasztott pénz, külföldi diplomáciai képviselők stb.) megtestesülő vagyonát. A szerző hosszan ismerteti azokat a jogi megfontolásokat, amelyeket a kérdéssel foglalkozó szakembereknek és politikusoknak szem előtt kellett tartaniuk. A horvátok ennek következtében még a daytoni megállapodás aláírása (1995) után is attól tartottak, hogy ezt a kérdést esetleg az ő kárukra rendezik. A szerző ebben a részben is ismerteti a többi volt jugoszláv köztársaság képviselőinek álláspontját. Ennek a fejezetnek egyik fontos alfejezete a jugoszláviai háborús bűnöket kivizsgáló nemzetközi bíróság (ICTY) tevékenységével foglalkozik. Ez a bíróság persze nem csupán a szerbek által elkövetett bűnöket kívánta kivizsgálni, hanem azokat a boszniai vérengzéseket is, amelyekben horvátok is részt vettek, illetve azt, hogy elkövettek-e a horvátok háborús bűnöket a szerbek ellen, amikor visszafoglalták a korábban a szerbek által birtokolt horvátországi területeket. Ennek következtében Horvátország egészen Tudjman elnök 1999-ben bekövetkezett haláláig csak igen felemásan működött együtt a nemzetközi bírósággal, illetve azt szerette volna bizonyítani, hogy alapvetően a szerbek és a muzulmánok követtek el háborús bűnöket a horvátok ellen.

Az ötödik fejezet az ENSZ-békeerők horvátországi tevékenységével foglalkozik, a hatodik pedig azzal, hogy milyen következményei voltak a boszniai háborúnak Horvátország nemzetközi helyzetére. Horvátország boszniai aktivitása miatt az országot szankciókkal fenyegették, s ennek következtében Horvátország kénytelen volt kivonni haderejét Boszniából, majd elfogadni, hogy az amerikaiak akaratakat egyre erőteljesebben érvényesítve kikényszerítsék a daytoni egyezményt. A hetedik s egyúttal zárófejezet azt vizsgálja, hogy milyen jelentős szerepet játszottak a jugoszláviai háborús események az európai biztonsági koncepciók fejlődésében, illetve, hogy milyen helye lehet Horvátországnak a posztmodern nemzetközi rendben. Ennek megítélésakor figyelembe kell venni, hogy az ország 1995-től 2000-ig egyfajta nemzetközi elszigeteltségbe került a Tudjman-féle politika miatt. Az azóta kialakult új helyzetben egészen új módon (a decentralizáció, új demokratikus alkotmány és az elűzöttek visszatérésének elfogadásával) kell képviselnie a boszniai horvátok érdekeit. Figyelemre méltó, hogy Tudjman elnök egykori diplomatája a 2000 elején megtartott választások eredményeképpen megalakult kormányt olyannak tartja, amelynek törekvései összhangban vannak a nemzetközi erők elképzeléseivel. Úgy véli, hogy az EU-hoz és a NATO-hoz nem a „debalkanizáció” szimbolikus jegyeinek felmutatásával kell közeledni, hanem a stabilizáció, a demokratizáció, a regionális fejlődés megvalósításával. Ezen a módon válhat a mediterrán, közép-európai és Duna-menti dimenziókkal bíró Horvátország a

munka, az áruk, az eszmék és technológia cseréjének ideális terepévé. S ez a legjobb módja (mondja, kimondatlanul is Tudjmannal vitázva) annak, hogy megszilárduljon a horvát kulturális identitás.

Nobilo kötetének legnagyobb erénye, hogy egy kötetbe gyűjtötte a horvát állam, illetve a horvát diplomácia első éveinek legfőbb eseményeit, ezek nemzetközi jogi vonatkozásait, ismerteti a különböző megállapodások tartalmát, ezek létrejöttének körülményeit, bemutatván számos kevésbé ismert részletet is.

A munkamódszert illetően sok szempontból hasonlít Nobilo könyvére Repe munkája is, hiszen a szerző, a ljubljanoi egyetem történész professzora, korábban levéltáros, művét alapvetően a levéltári anyagok feldolgozására építette (ezekre következetesebben hivatkozik, mint Nobilo), de felhasználta a Jugoszláviában illetve Nyugaton megjelent könyveket is, és ugyancsak számos eddig ismeretlen vagy csak kevésbé ismert eseményt mutat be. Repe könyvének nagyobbik része a jugoszláv állam szétesésének körülményeit elemzi, de az utolsó fejezet a szlovénok önállósulásának nemzetközi összefüggéseivel foglalkozik.

Először felidézi azokat az eseményeket, amelyeket szerinte az 1990 előtti időszak szlovén külpolitikájának részeként kell számba vennünk. Ezek között a kezdetet az 1918 őszen létrehozott s rövid ideig fennálló Szlovén-Horvát-Szerb Állam tevékenysége jelentette, míg az utolsó említésre méltó esemény az volt, amikor 1989–1990 folyamán a jugoszláv államelnökség élén szlovén politikus állt, akinek ilyen módon lehetősége volt külpolitikai tevékenységre is.

Az 1990-ben megválasztott többpárti szlovén parlament által megbízott szlovén kormány kezdetben arra törekedett, hogy a szlovénok nagyobb részt vívjanak ki maguknak a jugoszláv diplomácia tevékenységéből, annál is inkább, mert bár a szlovénok a jugoszláv külügyminisztérium költségeinek több mint 20 százalékát fedezték, e tétel munkájában, mind Belgrádban, mind külföldön csupán három százalék volt a szlovén alkalmazottak aránya. Lassan azonban erősödött az a meggyőződés, hogy Brüsszellel, tehát az EK-val közvetlenül és nem Belgrádon keresztül kellene fölvenni a kapcsolatot. Repe szerint a szlovén külügyminiszter (a hivatalos megnevezés ebben az időben a nemzetközi együttműködés köztársasági titkára) ezen törekvése a külföld számára nem csak elfogadhatatlan, de egyszerűen érthetetlen is volt. Gianni de Michelis 1990. december 1-jén Ljubljanában közölte, hogy az európai integrációba csak Belgrádon keresztül vezet az út. Hiába magyarázták a szlovén politikusok, hogy a Jugoszlávián belüli gazdasági és politikai viszonyok nem elfogadhatók a szlovénok számára, de Michelis értésre adta, hogy Szlovénia egyoldalú lépése nemzetközi elszigeteltségbe vezet. A szlovénok azonban ebbe a Jugoszlávián belül és a nemzetközi életben tapasztalható kedvezőtlen jelek ellenére sem nyugodtak bele.

A szlovén függetlenség kikiáltása előtt néhány héttel (1991. május 20-án) úgy értékelték, hogy Ausztria jóindulattal szemléli Szlovéniát, bár egymaga nem fogja elismer-

ni önállóságát. Gazdasági szempontból baráti segítséget Németország nyújthat, Magyarország sem fog nehézséget támasztani, bár itt nincs „túl nagy lehetőség a szlovén önállóság gazdasági hátterének” biztosítására. Számítani lehet Svájc megértésére, s csak remélni lehet, hogy az EFTA többi tagállama nem fogja az önállóságot túlságosan ellenezni, illetve, hogy Belgium segít. Hollandia igen visszafogott, s nincs túl sok remény, hogy Franciaország elfogadná. Spanyolország nyíltan ellenezte, bár Katalónia gazdasági segítségére lehetett számítani. Portugália süketnek mutatkozott, Nagy-Britannia „figyelemmel kísérte” a szlovén törekvéseket. A sok szempontból kulcsfontosságú Egyesült Államok a föderatív megoldást támogatta, s James Baker külügyminiszter Mock osztrák külügyminiszter szerint „rosszul informált a jugoszláv helyzetről, s nem tud semmit a szlovénairól”. Olaszország az USA politikáját követte, illetve a jugoszláv külügyminiszter befolyása alatt állt.

A szlovén politikusok tisztában voltak azzal, hogy a kockázat rendkívül nagy, ugyanakkor úgy értékelték, hogy a nemzetközi elismerést nem lehet megszerezni az önállósodás nélkül, illetve annak kivitelezése előtt. Úgy látták, hogy az államok többsége megvárja majd, hogy mire megy Szlovénia mint önálló állam, sok függ attól, hogy milyen körülmények között megy végbe az önállósodás és hogy miképpen viselkedik Németország. A német politikusok egy jelentős része elismerte az önrendelkezéshez és az elszakadáshoz való jogot, s úgy vélte, hogy az EK-nak arra kellene törekednie, hogy Jugoszláviát mint hat köztársaság szövetségét ismerje el. Repe részletesen leírja, hogyan próbált nyomást gyakorolni a szlovénokra Belgrádban James Baker 1990. június 20-án. Baker közölte, hogy az USA nem fogja elismerni Szlovénia önállóságát, s nem tud arról, hogy bármely más állam hajlandó lenne erre. Az EK azt közölte, hogy nem fogják elismerni Horvátország és Szlovénia függetlenségét, ha a föderációt egyoldalúan hagyják el, mielőtt még kimerítették volna a tárgyalások adta összes lehetőséget.

Mindennek ellenére a szlovéniai háború kitörésekor az EK politikusai már a háború első napján közbeléptek. Ezután több tárgyalás következett, amelyek végeredményeként aláírták a brioni nyilatkozatot. A szlovén vezetés a tárgyalások idején, majd a nyilatkozat aláírása után azzal a feladattal nézett szembe, hogy miképpen tudja megőrizni a harctéren kivívott katonai előnyét úgy, hogy közben azt is bizonyítsa, hogy Szlovénia kooperatív partner, és tiszteletben tartja a megállapodásokat. Miután a szlovénok szempontjából ígéretes, de nem egyértelmű nyilatkozatot elfogadta a szlovén parlament, az EK külügyminiszterei tanácskozást tartottak. Genscher ezen azt javasolta, hogy az EK továbbra is a tárgyalásos folyamatot támogassa, ezt de Michelis azon javaslatával egészítették ki, hogy a köztársaságok közötti határokat nem lehet megváltoztatni, s hogy a kisebbségek jogait a nemzetközi jog alapján kell biztosítani.

Közben sajátos változás állt be a délszláv politikusok gondolkozásában. Miközben a szlovénok már nem voltak hajlandók elfogadni a szuverén államok szövetségének

gondolatát, amit korábban oly vehemensen követeltek, s már csupán az önálló Szlovéniát tartották elfogadhatónak, a jugoszláv elnökség augusztus végén tartott ülésén olyan javaslatot dolgozott ki, amely a szlovénok által a nyolcvanas évek végén javasolt, de akkor a többiek részéről egyértelműen elutasított aszimmetrikus föderáció elképzeléséhez hasonlított. Repe ezután leírja a hágai konferenciához vezető utat, a konferencia legfontosabb eseményeit, a Badinter-bizottság állásfoglalásait, végül összegzi, hogyan viszonyultak a fontosabb országok a szlovén önállóság kérdéséhez, közülük kétségkívül Németország szerepe volt a legfontosabb. A szerző ugyanakkor tévesnek tartja azt az álláspontot, amit sok politikus és újságíró képviselt, hogy Bonn kieroszakolta Szlovénia és Horvátország túl korai elismerését s ezzel megakadályozta a jugoszláv válság teljes körű megoldását, s a résztvevőket a háború horvátországi és boszniai kiterjesztésére ösztönözte. Repe úgy véli, hogy ez a megállapítás azért nem helyénvaló, mert a hágai konferencia említett sikertelensége után a teljes körű megoldás híveinek egyszerűen nem maradt semmilyen elképzelésük arról, hogy hogyan oldják meg a válságot. Ráadásul Horvátországban a legsúlyosabb harcok 1991 őszén és telén, tehát még a nemzetközi elismerés előtt zajlottak. Bosznia-Hercegovina elismerését pedig nem Németország, hanem az Egyesült Államok szorgalmazta. A szerző elutasítja azt az állítást is, hogy Németország ösztönözte volna Jugoszlávia szétverését, s arra hívja fel a figyelmet, hogy Németország sohasem ösztönözött senkit sem arra, hogy ne vegyen részt a jugoszláv válság közös megoldásában. Szerinte Németország döntése fokozatosan, az események fényében inkább lassan érlelődött. Úgy véli, hogy Németországnak nem állt érdekében Jugoszlávia szétverése, hiszen ez az ország fontos gazdasági partnere volt. Repe szerint téves az az állítás, hogy Németországnak érdekében állt volna, hogy az erős és egységes jugoszláv piac helyét sok kis gyenge gazdaság vegye át, ezen állításának bizonyítására azonban nem sorol fel meggyőző érveket. Elfogadja, hogy a német politikát bizonyára befolyásolta bizonyos, a történelemből származó szerbellenes magatartás (ahogy a franciát az ugyancsak történelmi eredetű szerbbarát megfontolás), úgy véli azonban, hogy a német döntés szempontjából ennek nem volt meghatározó szerepe.

Nagy-Britannia, az USA és Franciaország magatartását szerinte a geostratégiai szempontok befolyásolták. Nobilóhoz hasonlóan értékeli azt, hogy a németek egyre nagyobb ellenszenvvel figyelték Tudjman rendszerének növekvő antidemokratizmusát. A német politikát leginkább Ausztria támogatta. Az osztrák politika ugyan nem távolodott el az EK által követett elvektől, de számos javaslatával fontos közvetítő szerepet játszott, s Mock külügyminiszter sok hasznos információt adott át a szlovénoknak a nyugati hatalmak álláspontjáról. 1991 tavaszán, amikor a válság már egészében nyilvánvaló volt, Ausztria azt javasolta, hogy az európai politikusokból létrehozott valamiféle bölcsek tanácsa igyekezzen közvetítő szerepet játszani és dolgozzon ki olyan biztonsági mechanizmust, amely megakadályozza az erőszak alkal-

mazását. Ezt a javaslatot néhány állam támogatta ugyan, de az EK várakozó álláspontra helyezkedett, a jugoszláv miniszterelnök és a külügyminiszter viszont elutasította, a Tanjug pedig „bécsi operettként” bélyegezte meg. Ugyanakkor az osztrák politikusok utalásokat tettek arra, hogy Szlovénia csak akkor számíthat a nemzetközi elismerésre, ha már megvalósította az önállóságot, illetve, hogy Ausztria továbbra is Belgrádot tekinti fő tárgyalópartnerének, de nem zárja ki, hogy forradalmi fejlemények következhetnek be.

Hollandia olyannyira ellenezte Szlovénia önállóságának elismerését, hogy Szlovéniában Viktor Meier állítása szerint 1991 nyarán azt mondogatták: felszabadítottuk magunkat a szerbek alól, most még a hollandok alól is fel kellene szabadulnunk. Olaszország álláspontja az idő folyamán változott, s bizonyos ellentmondásokat is tartalmazott: kis mértékben támogatta Szlovéniát, részben viszont igyekezett visszafogni a szlovénok radikalizmusát, s az egységes délszláv állam mellett állt ki. De Michelis véleménye szerint a szlovéniai háború a történelem első virtuális háborúja volt, s a propagandisták mesterműve. Ő úgy vélte, hogy Ausztriában és Olaszországban dolgozták ki azt a forgatókönyvet, amely szerint a konfliktus kitörése Szlovénia szempontjából kedvezően befolyásolhatja a nemzetközi közvéleményt. Magyarország magatartása Szlovénia szempontjából kedvező volt, ugyanakkor Budapest visszafogottan viselkedett, hiszen szem előtt kellett tartania a vajdasági magyarok helyzetét.

Ha valamennyi ország álláspontját nem is sorolhatom fel, az USA magatartására mindenképpen ki kell térni. Az USA hosszú ideig ellenezte Szlovénia és Horvátország elismerését, meggyőződése szerint ugyanis a szlovénok igenis felelősek azért a vérontásért, ami a szlovén elszakadást követte. Warren Zimmermann egykori belgrádi amerikai nagykövetség szerint a szlovénok csak önmaguk érdekeit tartották szem előtt, s nem figyeltek Jugoszlávia másik húszmillió lakosára. Bár az amerikai törvényhozásban számos amerikai politikus lobbizott a szlovén és horvát érdekek, illetve a koszovói helyzet realitásos megítélése érdekében, a jugoszláv politika alakításában az a Lawrence Eagleburger játszott fontos szerepet, akit sokan azzal vádoltak, hogy azért próbálja meg egyben tartani Jugoszláviát, mert ottani pénzügyi érdekeltségei ezt kívánják. Az amerikai politikusok tagadják azt a(z általam is vallott) nézetet, hogy zöld utat adtak volna a volt jugoszláv szövetségi miniszterelnöknek arra, hogy korlátozott erő bevetésével akadályozza meg a szlovénok kiválását. Az USA 1991 decemberétől fokozatosan és igen lassan változtatta meg a Szlovéniával kapcsolatos negatív álláspontját.

Az pedig már túlmutat egy könyvismertetés keretén, és nagyobb tanulmányt igényel, hogy az említett két könyv tényanyagát és a szerzők megközelítéseit aprólékosan összehasonlítsuk.

Szilágyi Imre